

نقد کتاب «اطلس چوب‌های شمال ایران: تشریح و تشخیص میکروسکوپی گونه‌های مهم»

محمد امامی نسب*

زنده‌یاد دکتر داود پارسا پزوه استاد برجسته دانشکده منابع طبیعی دانشگاه تهران، از چهره‌های برجسته و ماندگار علوم چوب و منابع طبیعی در ایران است که آثار و دستاوردهای علمی وی، سهم مهمی در توسعه ادبیات بومی و تخصصی این حوزه دارند. تدوین کتابی مانند «اطلس چوب‌های شمال ایران» با همکاری پرفسور شواین گروبر و پرفسور لنز، نشانگر سال‌ها تجربه میدانی و آزمایشگاهی اوست. هرچند اثر پیش‌رو نیازمند به‌روزرسانی و توسعه است، همچنان مرجعی ارزشمند برای پژوهشگران و دانشجویان حوزه منابع طبیعی به‌ویژه علوم و صنایع چوب و کاغذ محسوب می‌شود.

زنده‌یاد دکتر داود پارسا پزوه

* استادیار، بخش تحقیقات علوم چوب، مؤسسه تحقیقات جنگلها و مراتع کشور، سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی، تهران، ایران
پست الکترونیک: m.emaminasab@ut.ac.ir

قالبی تخصصی و آموزشی بوده که جایگاه آن را در ادبیات علمی کشور تثبیت کرده است. نویسنده با بهره‌گیری از داده‌های اختصاصی و بررسی‌های میکروسکوپی، توصیف‌های آناتومیک گوناگون را ارائه کرده است. با این حال، استفاده از تصاویر سیاه و سفید و کیفیت نامناسب برخی از آنها، دقت در تشخیص ویژگی‌های ظریف سلولی را دشوار می‌کند.

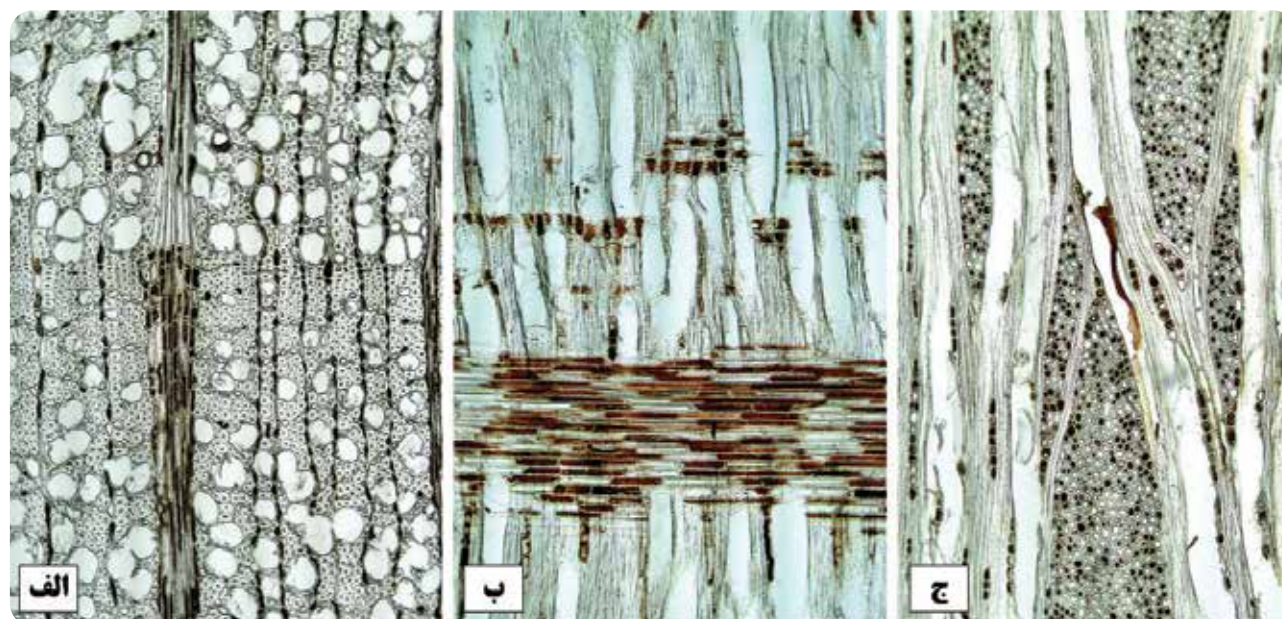
این کتاب فقط به گونه‌های درختی مهم جنگل‌های هیرکانی و برخی گونه‌های سوزنی‌برگ مهم تجاری پرداخته است. گرچه این رویکرد تمرکز علمی دارد، اما موجب حذف گونه‌های مهم از منظر اکولوژیکی، همچنین گونه‌های درختچه‌ای شده است که گستره استفاده کتاب را محدود می‌کند. بخشی از واژگان علمی و کلیدواژه‌های شناسایی در این کتاب به‌روز نیست و با استانداردهای انجمن بین‌المللی آناتومی چوب (IAWA) کمی مغایرت دارد. دلیل این مغایرت می‌تواند به زمان تألیف کتاب و به‌روزشدن کلیدواژه‌های شناسایی بعد از انتشار آن مربوط باشد. همچنین، کتاب فاقد اطلاعات مربوط به ویژگی‌های ریخت‌شناسی و بوم‌شناسی گونه‌هاست و فصل‌بندی کوتاه و مختصری دارد. ساختار فصل‌بندی و سازماندهی مطالب این کتاب مناسب برای دانشجویان و متخصصان آشنا به علوم چوب‌شناسی است و درک مطالب آن برای سایر دانشجویان و افرادی که با این حوزه آشنایی ندارند، سخت و دشوار است. همچنین، کمبود تصاویر رنگی و محدودیت وضوح برخی عکس‌ها، کارایی آن را در کارگاه‌های آموزشی کاهش می‌دهد.

از دیدگاه ملی و جهانی، کتاب «اطلس چوب‌های شمال ایران» از نظر داده‌های بومی و تمرکز بر گونه‌های منطقه هیرکانی مزیت دارد، اما در زمینه کیفیت چاپ، تنوع تصاویر، گستردگی کلیدهای شناسایی و افزودن داده‌های گیاه‌شناسی، ضعیف‌تر از آثار بین‌المللی به‌ویژه کتاب‌های پرفسور Fritz Hans Schweingruber است. افزودن

کتاب دوزبانه اطلس چوب‌های شمال ایران (فارسی و فرانسوی)، که برای نخستین بار در سال ۱۳۶۷ توسط مؤسسه چاپ و انتشارات دانشگاه تهران منتشر شد، یکی از معدود آثار تخصصی بومی در حوزه آناتومی و ساختمان تشریحی چوب‌های شمال کشور (جنگل‌های هیرکانی) است که برای دانشجویان صنایع چوب، جنگلداری و سایر علاقه‌مندان تدوین شده است. جنگل‌های هیرکانی، که در نوار شمالی ایران گسترده شده‌اند، از کهن‌ترین و ارزشمندترین جنگل‌های جهان محسوب می‌شوند. گونه‌های درختی و درختچه‌ای این جنگل‌ها نقشی کلیدی در پایداری اکوسیستم، حفظ تنوع زیستی و ژنتیکی، حفظ خاک و چرخه آب، پشتیبانی از حیات وحش، تنظیم آب‌وهوا، جذب کربن و جنبه‌های فرهنگی-اقتصادی دارند.

در این کتاب، پراکنش جغرافیایی و ویژگی‌های آناتومیک ۵۲ گونه درختی (۱۵ گونه بومی جنگل‌های هیرکانی) بررسی شده است. همه مراحل مربوط به مقطع‌برداری و تهیه تصاویر میکروسکوپی و تشریح ساختمان میکروسکوپی گونه‌ها در انستیتو فدرال تحقیقات جنگل بیرمنسدراف کشور سوئیس انجام شده است. نوشتار پیش‌رو، جنبه‌های علمی، آموزشی و نقاط قوت و ضعف این اثر را بررسی می‌کند و پیشنهادهایی را برای ارتقای کیفیت علمی و کاربردی آن ارائه می‌دهد.

شناخت دقیق گونه‌های چوبی بومی، یکی از پیش‌نیازهای اساسی در توسعه دانش چوب‌شناسی و صنایع وابسته است. این کتاب با تمرکز بر گونه‌های مهم جنگل‌های هیرکانی (گونه‌های پهن‌برگ و سوزنی‌برگ) می‌کوشد، مرجعی میدانی و آزمایشگاهی برای شناسایی چوب و ویژگی‌های آناتومیک آن فراهم کند. اهمیت این اثر در گردآوری تصاویر میکروسکوپی و سازماندهی داده‌ها در

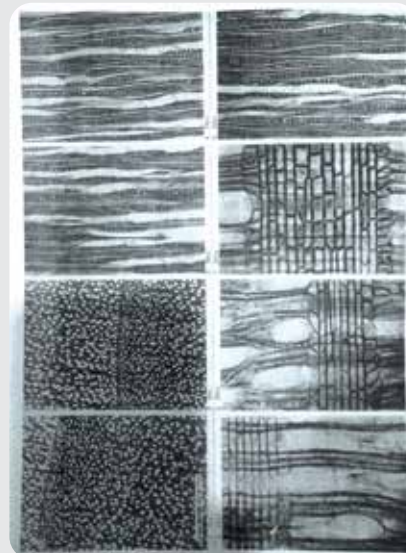
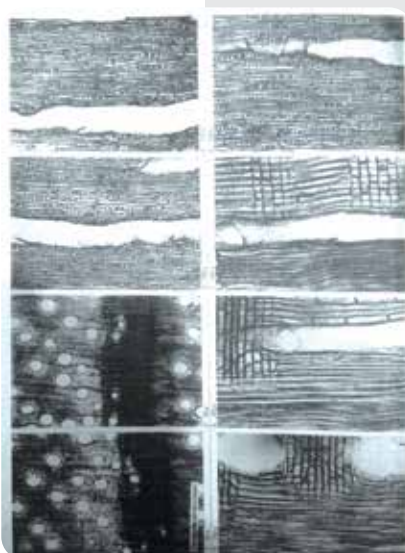
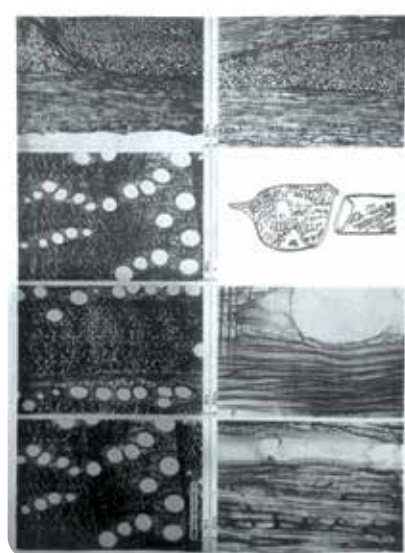
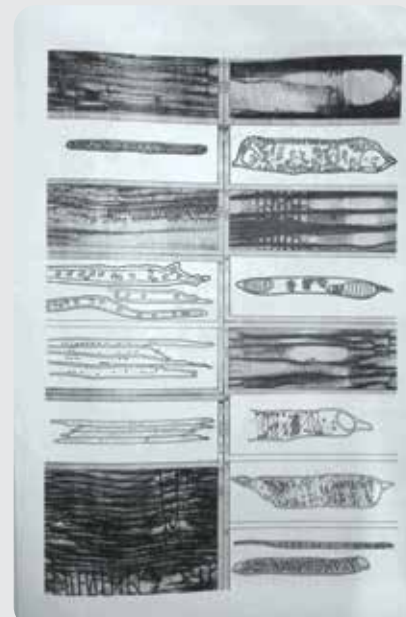
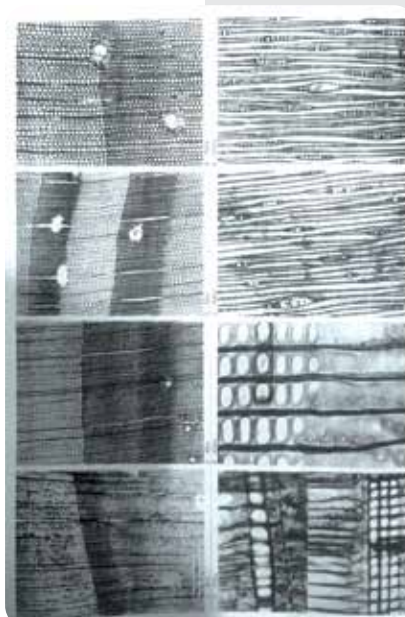
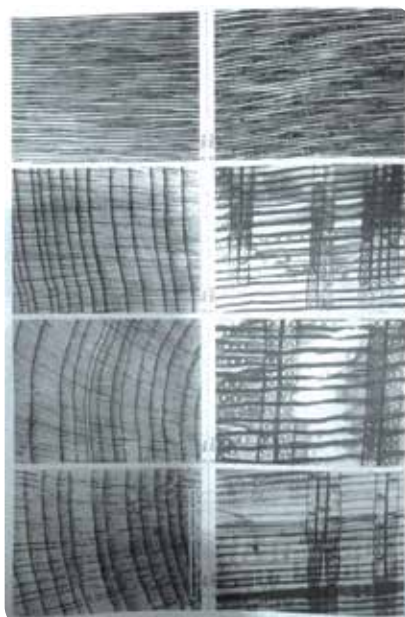

مقاطع میکروسکوپی چوب راش هیرکانی (*Fagus orientalis*). الف: مقطع عرضی، ب: مقطع شعاعی، ج: مقطع مماسی

و ذکر نام علمی و محلی هر گونه، ابزار ارزشمندی را برای شناسایی علمی و دقیق چوب در اختیار قرار می‌دهد. در حوزه پژوهش، این کتاب کمک می‌کند تا مطالعات جنگل‌شناسی، بوم‌شناسی و صنایع چوب با اتکا بر داده‌های مستند انجام شوند و خطای ناشی از تشخیص نادرست کاهش یابد. این کتاب همچنین، با مستندسازی گونه‌های شمال ایران، به حفظ تنوع زیستی و مدیریت پایدار جنگل‌ها کمک کرده است و مرجعی ماندگار برای آموزش دانشجویان رشته‌های منابع طبیعی، جنگل‌داری و صنایع چوب به‌شمار می‌رود و با وجود برخی کاستی‌ها، جایگاه مهمی در آموزش و پژوهش دارد و می‌تواند با به‌روزرسانی محتوایی و فنی، به مرجعی جامع‌تر و استانداردتر در سطح ملی و بین‌المللی تبدیل شود.

تصاویر رنگی با وضوح زیاد، به‌روزرسانی اصطلاحات و کلیدواژه‌ها براساس آخرین استانداردهای IAWA، تکمیل کلیدهای شناسایی و افزودن گونه‌های کمترشناخته‌شده یا وارداتی، افزودن ویژگی‌های گیاه‌شناسی و بوم‌شناسی گونه‌ها و گنجاندن مطالبی درمورد علوم چوب و چوب‌شناسی عمومی می‌تواند کمک بسزایی به تکمیل و تخصصی‌کردن این اثر ارزشمند کند.

کتاب «اطلس چوب‌های شمال ایران» به‌عنوان یک مرجع تخصصی، جایگاه مهمی در تحقیقات علمی، آموزشی و صنعتی مرتبط با چوب و کاغذ دارد. این اثر با گردآوری اطلاعات کافی و مهم آناتومیکی درمورد گونه‌های بومی و مهم جنگل‌های هیرکانی، همراه با تصاویر مناسب از مقاطع طولی و عرضی، توصیف ویژگی‌های میکروسکوپی،

نمونه تصاویر کتاب اطلس چوب‌های شمال ایران